

8СФ(Калм)
Б -27
-55034-

Т.Г. БАСАНГОВА

ДЕТСКИЙ ФОЛЬКЛОР КАЛМЫКОВ

УЧРЕЖДЕНИЕ РОССИЙСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
КАЛМЫЦКИЙ ИНСТИТУТ ГУМАНИТАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РАН

Т.Г. БАСАНГОВА

ДЕТСКИЙ ФОЛЬКЛОР КАЛМЫКОВ

Элиста
2009

ББК 82 (2 Рос-Калм)
Б-27

**Печатается по решению Ученого совета
Учреждения Российской академии наук
Калмыцкий институт гуманитарных исследований РАН**

Отв. редактор
канд. филологических наук Э.У. Омакаева
Рецензенты
доктор филологических наук А.А. Бурыкин,
кандидат филологических наук Э.Б. Овалов

Б-27

Басангова Т.Г.
Детский фольклор калмыков. Элиста: КИГИ РАН, 2009. 72 с.

В данном издании представлен многожанровый детский фольклор калмыков: сказки, скороговорки, дразнилки, считалки, стихи, заговоры.

Книга адресована широкому кругу читателей.

ISBN 978-5-903833-18-4

© Калмыцкий институт
гуманитарных исследований РАН, 2009
© Басангова Т.Г., 2009

ЖАНРОВЫЙ СОСТАВ ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА КАЛМЫКОВ

Детский фольклор относится к малоисследованной области устного народного творчества калмыков. В данной книге он впервые собран и систематизирован по жанрам. Это считалки, скороговорки, колыбельные песни, загадки, этнологические сказки и др.

Детский фольклор калмыков имеет много общего с аналогичными жанрами других монгольских народов, в т.ч. бурят, монголов, ойратов Китая.

История собирания и публикации текстов, относимых к детскому фольклору калмыков, имеет свою традицию, несмотря на известные исторические обстоятельства, когда на протяжении 13 лет, в течение периода нахождения калмыцкого народа в Сибири, никакой фиксации фольклора вообще и детского фольклора в частности не происходило.

Работа по собиранию лучших образцов фольклора была возобновлена в 60-х гг. XX в. после возвращения калмыков из Сибири. Планомерные исследования были развернуты с организацией сектора фольклора в Калмыцком научно-исследовательском институте языка, литературы и истории (ныне КИГИ РАН). Уже в первых поездках по районам Калмыкии ученым удалось записать сказки, отдельные песни эпоса «Джангар», предания. Судя по количеству зафиксированных в то время фольклорных текстов, калмыки в общей массе сохранили свой язык, богатую устную традицию, обряды. В настоящее время ученыe КИГИ РАН продолжают активно собирать, изучать и готовить к изданию лучшие образцы фольклора, но следует отметить, что детский фольклор калмыков недостаточно изучен.

Между тем, тексты, представляющие детский фольклор, обогащают жанровую систему калмыцкого фольклора и играют важную роль в овладении родным языком и воспитании детей.

С точки зрения этнопедагогики очень важно, в каком возрасте маленький ребенок приобщается к родному языку, к традициям и обычаям, что ребенок начинает осваивать в ран-

нем детстве, как приспосабливается к этническим стереотипам поведения. Дети калмыцкой национальности, как правило, в большинстве случаев являются двуязычными, и знание образцов детского фольклора позволит им ознакомиться со звуковым строем родного языка, в котором есть много отличий от русского. Знание этнических стереотипов поведения и образцов фольклора расширяет эмоциональный мир ребенка, а также знакомит с поэтической системой фольклора. Картина жанровой системы детского фольклора калмыков может быть представлена как повествовательными, так и стихотворными жанрами. Кроме того, в народной терминологии обозначения жанров сказки и песни бывают «ахр» - короткие, т.е. небольшие по объему. К разряду детского фольклора должны быть отнесены сюжеты сказок с дидактической и этиологической функциями, а также пословицы, поговорки и загадки, которые традиционно включаются в жанровую систему детского фольклора. Усвоение их детьми требует диалога между участниками процесса разгадывания. До сих пор в калмыцкой фольклористике образцы детского фольклора не выделены в самостоятельный раздел, но первая попытка собрать и предварительно подвергнуть классификации детский фольклор была сделана в книге «Сказки бабушки Саглар» на калмыцком языке, в которой опубликован материал, собранный автором в полевых условиях, а также почерпнутый из разных письменных источников. В классификации была применена народная терминология: дразнилки - наадлад келдгүг, считалки – тоолдгуд, скороговорки - даржнгуд, колыбельные песни – саатулліна дуд, этиологические сказки, загадки - тәэлвртә туульс (букв. сказки с разгадыванием) и загадки-шинж - размышления о повадках животных.

В данной вступительной статье мы попытаемся дать жанровую характеристику образцам детского фольклора.

Жанр примет (шинж) – одна из ярких особенностей калмыцкого фольклора. Приметы шинж – это своеобразные небольшие стихотворения о животных, характеризующие описываемое в них существо по внешним признакам, например, «Приметы кошки», «Приметы муравья», «Приметы верблюда».

Приметы кошки:

С шерстью, как у медведя,
С кисточками на ушах, как у льва,
С хвостом, как у змеи,
С грудью, как у лошади,
С подбородком, как у ласточки,
С хваткими ногтями, как у ястреба,
С ушами, как у волка,
С носом, как у человека,
С глазами, как у ворона,
С губами, как у зайца,
Посадкой, как у собаки.

Приметы муравья:

Большого силача вид имеет беса,
Беса, оборотня тонкость имеет,
Подобную аду, черноту имеет,
Подобное китайцам, число имеет,
Подобное собаке, чутье имеет,
Подобно людям, общинами живет.

Приметы верблюда:

С ушами, как у зайца,
С брюхом, как у коровы,
С лапами, как у барса,
С носом, как у зайца,
С телом, как у дракона,
С глазами, как у змеи,
С гривой, как у лошади,
С шерстью, как у овцы,
С горбом, как у обезьяны,
С поднятой шеей, как у курицы,
С ляжками, как у собаки,
С хвостом, как у свиньи.¹

¹ Перевод д.ф.н. А.А. Бурыкина.

Происхождение примет верблюда объясняет этиологическая сказка, которая по степени своей познавательности и краткости должна войти в жанровую систему детского фольклора. Бытует этот сюжет и в фольклоре монголов. В сюжетах есть много схожего, но есть и отличия, когда речь идет о том, какие звери должны войти в названия годов калмыцкого или монгольского календаря. Вошли многие звери, но возник спор только между мышью и верблюдом. В этом споре побеждает шустрая мышь. Она увидела первые лучи солнца раньше верблюда, усевшись к нему на горб. И с тех пор, хоть верблюд и не вошел в календарь, но в его внешности воплотились черты животных, вошедших в календарь. В монгольском варианте этого сюжета объясняется причина, по которой верблюд любит ударять кучу золы лапой. Согласно народной фантазии, в куче золы спряталась мышь, на которую всрблуд очень зол.

Яркой особенностью образцов примет-шинж является то, что система сравнений, характерная для примет, является семантически замкнутой на определенный класс предметов, а именно на животных. Сами сравнения довольно однотипны, они различаются только по синтаксическому оформлению, причем в «Приметах муравья» набор сравнений выходит за пределы тематики животного мира. Наиболее архаический пласт калмыцкого фольклора составляют этиологические сказки, объясняющие происхождение различных животных и птиц, особенности их внешнего вида и повадок. Число этиологических сказок в калмыцком фольклоре незначительно – всего несколько образцов. Они вошли в сборник сказок, составленный Б.О. Джимбиновым в 1962 году. Это сказки «Почему комар жалобно поет», «Почему у совы нет ноздрей», «Петух и павлин».

Сказка «Петух и павлин» повествует о происхождении петушиного крика и наряда павлина, сказка несет в себе определенную долю психологичности. Петух изображается глупым и важным, а павлин, напротив, очень хитрым. Этиологическая сказка «Почему комар жалобно поет» имеет несколько вариантов, сюжеты которых как бы склеены меж собой.

Это, прежде всего, происхождение голоса комара, рас-

сказ о ласточке, спасшей мир от врагов, а также повествование о происхождении звука трубы-бюря, звук которой напоминает шелест крыльев летящей птицы Хан Гаруди. Кроме вышеперечисленных сюжетов этиологических сказок, в детский фольклор должны войти и другие жанры сказочного фольклора калмыков, отличающиеся краткостью и занимательностью, элементами юмора (это сказки и стихотворные, и прозаические). Интересны для детского возраста также сказки о богатырях, отдельные сюжеты героического эпоса «Джангар», которые в связи с участием в них детских персонажей (сына Джангара – Богатыря Шовшура) как бы предназначены для чтения детей. Есть занимательные места и внутри сюжетов других песен героического эпоса «Джангар» – все эти жанры могут получить распространение в детской среде, хотя в фольклорной традиции калмыков не было подобной дифференциации, ибо во время воспроизведения сказителем того или иного сюжета, сказки на жанс слушания, который, как правило, происходил вечером, после трудового дня, собирались и взрослые, и дети. Популярность сказок о богатырях можно объяснить тем, что их героями являются совсем юные, трехлетние или четырехлетние, богатыри, которые на глазах у слушателей мужают и совершают различные богатырские деяния.

Поэзия пестования, материнская поэзия открывается колыбельными песнями. Назначение их – убаюкать малыша перед сном. Исполнителями колыбельных песен были матери, няни, бабушки, которые укачивали младенца в колыбели или на руках. Размеренная мелодия колыбельной песни успокаивала ребенка, приучала к человеческой речи, знакомила с окружающим миром. Кроме того, посредством исполнения колыбельной песни учили ребенка родному языку, расширяя предметный мир ребенка. Исполнение колыбельной песни обычно монологическое, в песнях мать обращается к малышу с ласковыми словами, в них также выражена мечта матери, чтобы ее ребенок вырос хорошим человеком. В словах, обращенных непосредственно к ребенку, употреблены разные художественные средства, такие как эпитеты, сравнения, метафоры.

В современной фольклорной традиции калмыков жанр колыбельных песен также известен. Они называются «бүүвэн дун». Впервые один из образцов песен был опубликован профессором А.Ш. Кичиковым (Р. Кичиковой записана мелодия этой песни)². Зафиксированный образец колыбельной песни калмыков совпадает с песнями такого жанра у монголов и синьцзянских калмыков.

Этимология припева в колыбельной песне объясняется в следующем предании: «Среди дербетов Монголии существует легенда о том, что во время войны дербетов с халхасцами первые всегда одерживали победу над последними. В одно время халхасцы ухитрились одеть одну вдову - княгиню в мужское военное платье и вооружили ее, дали ей имя Хатн. Княгиня эта имела на руках трехлетнего мальчика. Когда они отправились на сражение против дербетов, положили его в ящик (укук) и, укрепив на сарлыке, взяли с собой. Войско, в котором находилась эта княгиня, имело черное знамя. Перед тем как идти в бой, она остановилась на большом кургане и стала качать находящегося в ящике мальчика, приговаривая «Буува, буува». В это время дербет-разведчик услышал то, что она говорила. По прибытии в свою часть, разведчик распространил слух о том, что прибыло халхаское войско с черным знаменем, под предводительством знаменитого богатыря Хатан Буува хатан. От этого слуха дербетское войско из-за боязни распалось. И поэтому дербеты говорят, что слов «буува, буува» боятся дети, а также собаки боятся лаять при звуке этих слов.³

Ребенка успокаивают этими словами, припевая их «Бүүвэй, Бүүвэй». Имя человека в данном случае стало страшной. Калмыкам также известно мифологическое существо по имени Бужи. Им пугали маленьких детей. Пугающий отгибал нижние века обоих глаз, таращил глаза и произносил: «Бужи, Бужи». Испуганные дети разбегались. Мифологическое существо по имени Бужи является частью имени героя сказки.

В сказочной традиции калмыков сохранилась сказка о богатыре Бужинда. Зачин сказки традиционен, начинается с инициальной формулы «Давным-давно это было». Герой рождается у престарелых родителей и с детства пасет табун лошадей. Завязка сюжета заключается в споре между богатырем и его небесным покровителем Заячи. Богатырь ослушался Заячи (неправильно ответил на его вопрос), и за это он насыпает на богатыря алмасок, которые с помощью громовой стрелы хотят уничтожить богатыря. В сюжет сказки вплетен миф о громовержце стреле дракона (луүнүн сумн), распространенный у калмыков. Имя Бужи является также частью имени богатыря Бужин Даваан (запись Г. Рамstedta). Страшилки также имели место в калмыцком детском фольклоре. Маленьких детей с детства учили преодолевать страх, для этого у калмыков бытовал целый комплекс страшилок – это детские стихи с упоминанием волка. Так, по информации представителя американской диаспоры Алексея Иванчука, с ним это случалось в детстве: перед сном, чтобы ребенок быстрее заснул, нараспев исполняли детскую стихотворную сказку «Волк, бегающий ночью». Для усиления страха в этом стихотворении воспроизводится рефреном вой волка. Ребенок от страха зажмуривал глаза и быстро засыпал. П. Небольсин, описывая детство детей калмыков, отмечает особое единство маленьких калмыков и домашних животных: маленьких калмыков во время перекочевки «в зыбках выносили на верблюда, отличающегося неравномерностью движений, от этих движений детские игрушки болтаются во все стороны, ребенок следит за ними, зорко на них смотрит»⁴. Дразнилки животных также учили преодолению страха детей перед ними. Известно непредсказуемое поведение верблюда. Имя верблюда среди калмыков не произносилось, его обозначали как «бадельдян». Если верблюда раздразнить, он начинает плеваться и стучать ногами. Верблюд был для детей предметом насмешек. Увидев верблюда, они произносили:

Гэмэн, темэн теерүхэ,
Заблудившийся верблюжонок,
Гэмэнэ ботхн һууруха,
С большим горбом,

² А. Кичиков, Р. Кичикова. Бүүвэн дун // Хальмг үнн. 1990. № 234.
³ Б. Я. Владимирцов. Образы монгольской народной словесности. (С-Западная Монголия). Л., 1926. С. 67. II.

хурви туыл мээрүхэ,
хурви туыл жооруха.

А рядом с ним три мычащих теленка,
Шаловливо бегущие рядом.

Колыбельная песня – это первый фольклорный жанр, с которым знакомится ребенок. Подрастая, он знакомится со считалками, дразнилками, скороговорками, сказками, загадками, песнями эпоса «Джангар». Характерно, что на сеанс исполнения эпоса джангарчи родители часто приходили вместе с детьми, которые эмоционально воспринимали повествование. Об этом аспекте исполнения эпоса «Джангар» повествует Кольдонга Содном, выходец из калмыцкой эмигрантской среды.⁵ Он делится своими детскими воспоминаниями, в которых описано впечатления от сказывания героического эпоса «Джангар»: хорошие сказители славились среди ойратов. Их приглашали по домам петь песни «Джангара». На народных торжествах послушать хороших сказителей собирались много народа. «Я помню одно выступление в нашем доме. У нас появился новый чабан, пожилой дербет. Он оказался сказителем. Как только это стало известно, уважение и почтение к нему возросло. Все стали относиться к нему с большим вниманием. Одна из невесток попросила его спеть им песни «Джангара». Он дал согласие. Ему надо было показать свое умение. Наши невестки шепотом передавали друг другу весть, что старик согласился спеть им песни «Джангара» в такой-то вечер. Эта весть передавалась и соседям, наши невестки сварили большой котел крепкого калмыцкого чая, испекли целый мешок борцыков, даже запаслись бутылкой араки, чтобы задабривать сказителя. В указанный день наша общая комната (очень просторная, потому что наша семья доходила до 28 душ) оказалась битком набитой. Я, карапуз, заблаговременно пробрался в эту комнату и занял укромный угол с подушкой под мышкой.... Далее Кольдонга Содном рассказывает о самом ритуале сказывания эпоса: «Старик пришел, прошел на почетное место, где ему разостлали ширдык. Он сел, стянувши ноги под собой, по-калмыцки. Ему налили чашку чая и подали борцык. Он церемониально медленно выпил чай и съел борцык. Потом поднесли чарку араки. Он выпил и крякнул, а потом сказал, что-

⁵ Кольдонга Содном. Записки о диаспоре. Рукопись. Архив КИГИ РАН.

и плачем детей и шумом не обрывали повествование, а время от времени давали бы знать, что не уснули...». Таким образом, калмыцкие дети становились непосредственными участниками проводимых обрядов семейного и общественного характера. С какого возраста ребенок-калмык учился у взрослых обычаям и обрядам их кочевой жизни.

Воспитательный характер у калмыков имели запреты и приметы, помогавшие правильно формировать мировоззрение подрастающего ребенка и предотвратить неправильные действия ребенка выражением «нүл болх», что обозначает «грех, грешно». Эти краткие дидактические выражения формировали поведение ребенка - грешно было, лежа в постели, петь - это дурное предзнаменование сулило какое-либо несчастье. Нельзя было держать за спиной руки - это предвещало, по мнению калмыков, смерть матери, нельзя было ходить на пятках - это предвещало смерть отца или матери, нельзя было держать скрещенные на животе или на груди руки - согласно народным представлениям, это также предвещало смерть. Дурным признаком в поведении маленьких детей у калмыков было щелканье языком по нёбу, а также скрещивание ног.⁶ Кроме обучения нормам этического поведения, жанры примет и запретов сохранили в своих текстах древние обороты и выражения калмыцкого языка, поэтому способствовали раннему обучению родному языку. Речь и движения маленького ребенка были объектом внимания матери, если мать просила ребенка покачать головой, она произносила «Толнаһарн, зантакарн» («Головою, головою»),⁷ и в ответ ребенок должен был покачать головой. У калмыков сохранилось много микрообрядов, которые сопровождались словесными формулами прозаического или поэтического содержания. Так, если у ребенка выпадал молочный зуб, то его учили следующему микрообряду – зуб нужно было завернуть в кусочек теста и отдать собаке и при этом приговаривать: «Возьми мой старый зуб, дай мне новый».⁸ Женщина-калмычка говорила ночью ребенку,

⁶ Г.Г. Борджанова. Магическая поэзия калмыков, Элиста, 1999. с. 9-11.

⁷ Г.Г. Борджанова. Полевые записи автора.

⁸ Г.Г. Борджанова. Указ. соч. С. 90.

если тот просил попить воды: «Спи, спи, мышка тебе в золотом ведерке воды принесет». Это перекликается с одним сюжетом творчества алтайского поэта Бронтоя Бедюрова, создавшего ряд стихотворений на основе фольклорно-этнографических мотивов. У него это звучит следующим образом: «Мышка белая придет, молока вам принесет, выпьешь - будешь смелый».⁹ Следует отметить что, кроме формирования у маленьких детей речевых навыков и чувства родного языка, происходило и формирование образного мира через знакомство с окружающей средой. При кочевом образе жизни благополучие калмыков зависело от состояния погоды, потому с самого раннего детства кочевники берегли природу, с детства осознавали ее огромную ценность - материальную и хозяйственную.

С рождения у детей воспитывали любовь к местности, где обитал их род, дети знали места зимних и летних кочевок, названия этой местности заучивались наизусть. Характерно, что у монголов сохранился жанр топонимических стихов. Некоторые полевые данные говорят о том, что подобная традиция была также у калмыков, ибо сохранилось множество преданий и легенд, связанных с названием той или иной местности или ландшафта («Легенда о происхождении горы Богдо, «Заячья низина»).¹⁰

Из многообразия жанров детского фольклора калмыков особо выделяются «тоолдгуд» - считалки, с помощью которых учили маленьких детей счету. По своей форме считалки - это рифмованные двустишия и трехстишия, способствующие их запоминанию, учили детей счету, повторяя число один три раза». «Негн, негн, негн» или шел счет по три «негн, хойр, нурвн» - раз, два, три, кроме того, бытуют считалки, которые применялись и в детских играх, в прятки «бултач наадлнн» и догонялки. Скороговорки должны были способствовать заучиванию и произношению труднопроизносимых слов калмыцкого алфавита *һ*, *ж*, *цг*- число таких образцов невелико.¹² Записано несколько об-

разцов дразнилок, где объектом внимания является и человек, и некоторые домашние животные, обнаруживаются черты более крупных жанров.

Кочевой образ жизни наложил отпечаток на мировоззрение калмыков, небо, солнце, луна являлись у них объектами поклонения. Традиционно калмыки с детства заучивали названия незд, они должны были непременно знать самые популярные. В древности у калмыков бытоваала традиция заучивания топонимических стихов, интересовали их также карта звездного неба, названия планет. Для запоминания названия созвездия Большой Медведицы бытовал специальный заговор.

Долан бурхн,	Семь бурханов,
Долан одн,	Семь звезд,
Цола дэжж,	Если повторить семь раз,
Цавтад келхлэ,	Будет одна добродетель.
Нег буйн болх.	

Обряд заучивания звезд отражен в романе Б. Дорджиева «Чик хаалн» («Верный путь»). Ольда – один из героев романа – является знатоком звезд. Он называет Чөдр одн, Ут одн, Кирс одн (звезда-путы, звезда-мешок, звезда-крест), а также Алтн насн (Золотой кол), Долан бурхн (Семь бурханов). Передана также легенда о пяти звездах: если человек, который попал в плен и у которого руки крепко завязаны, посмотрит на небо и увидит, в первую очередь, эти пять звезд, то руки его должны сами по себе освободиться от пут. По представлениям калмыков, звезды в жизни человека играли магическую роль. У каждого человека была своя звезда. Если звезда падала, калмык плевал три раза и говорил, что это не его звезда упала, а другого человека, который, согласно примете, умер:

Генгрин одн унснас биш,	Упала с неба звезда,
Мини одн унсн уга.	Но это не моя звезда упала.

Произнесение этого заговора имело магическое значение. Сам момент произнесения этого заговора был добродетельным действием. Детей также знакомили с родовыми преданиями, урнами (боевыми кличами), названиями местности (сначала в пределах кочевья одного рода, затем в границах соседнего рода,

⁹ Бронтоя Бедюров. Звучащие стрелы. М.: Современник, 1984. С. 76.

¹⁰ Семь звезд. Калмыцкие легенды и предания, составитель Д.Э. Басаев. Элиста, 2004. С. 16-17.

¹¹ Саглр ээжин туульс. С. 10-12.

а затем во всей калмыцкой степи). К топонимическим названиям относились обозначения холмов, низин, рек, озер, уроцищ. У калмыков бытоваля игра-диалог, целью которой, было, в конечном счете, запоминание видов растительности, животных. Один участник игры задавал другому вопросы.

Вопрос: Что виднеется в степи?

Ответ: Дорога, кибитка, головка камыша.

Кто летает в воздухе?

- Воробей, ласточка, ворона.

Третий вопрос звучал следующим образом:

В море какая рыба плавает?

Четвертый вопрос:

Чем отличаются в калмыцкой степи Черные земли?

Много песка, который покрывает воду, землю и пастбища.¹²

Калмыки с самого раннего детства обучали счету, который, согласно полевым исследованиям, проходил в несколько этапов. Сначала в стихотворной форме обучали названиям пяти пальцев на руке:¹³

Большой палец – эркэ,

Указательный палец – хумха,

Средний палец – дунд хурн,

Безымянный – нерн уга,

Мизинец – чигчэ (чигчхэ).

По представлениям калмыков, пальцы руки могли разговаривать друг с другом, один из этих разговоров отражен в игре и выглядит следующим образом. Пальцы должны быть сжаты в кулак, затем каждый из пальцев «говорит» свои слова, “разжимая кулак”.

Темой этой игры является воровство скота:

Большой палец - Хулха кея (совершим воровство).

Указательный – Мал авч ирхм (пойдем скот воровать).

Средний - Хаахас авч ирхм (откуда приведем).

¹² Информант Мутяев И.Д., 1920 г.р., дербет

¹³ Фонд И.И. Попова // Ростовский областархив. Фонд 29.

ЛУГСКИЙ ФОЛЬКЛОР КАЛМЫКОВ

Безымянный – Ээн нархла.

Мизинец - Анднар тэвэд нария (перед выходом произнесем клятву).

Первые данные о числах дети-калмыки черпают из калмыцких сказок: в них использовалось число три (три испытания, которым подвергся герой, три года герою, три поколения героев охватывает богатырское сказание, рассказ о трех чудесах). Также популярно в фольклоре число девять (9), используемое как показатель полноты: девять саженей роста, также в фольклоре калмыков используются и другие цифровые характеристики: семь лет наставницам-сестрам, в возрасте семи лет богатырь отправляется из дома. Герой сказок наделен возрастной характеристикой.

Иногда возраст богатыря исчисляется десятками и тысячами лет. «Сказка про восьми тысячелетнего старика Намджина Красного», «Сказка о семерых лысых», «Сказка о семерых братьях», «Семилетний судья». В названии многих сказок присутствует число семь. Усваивая сюжеты сказок с числом семь, ребенок уже имеет представление об этом числе.

Перед тем как рассказать сказку, туульчи-сказитель называл наименование сказки, которую он решил воспроизвести на этом сеансе. Сказитель говорил: «Сегодня я расскажу сказку о семерых братьях и их приключениях». Эти слова были непременным атрибутом сеанса сказывания, они эмоционально подготовливали слушателей к усвоению сюжета сказки. Из текста калмыцких сказок становится известным о числах, связанных с буддийской символикой, – 99, 108, 1008 и др. Таким образом, маленький калмык через восприятие фольклорного текста, через пальцевые игры учился простым и сложным действиям с числами. Кроме того, у калмыков существовали числовые загадки – трехстишия и четверостишия, которые определились в самостоятельный жанр. В сеансе разгадывания участвовало два человека: один спрашивал, другой отвечал. Загадка-триада состоит из двух частей. Первая часть – это загадка в собственном смысле слова, представляющая собой вопрос, вторая же часть – это отгадка единой загадки, она более сложна по компози-

ции и по своей содержательности, требовала от отгадывающих определенной фантазии и наблюдательности.¹⁴

Нурвицаан

Өсч йовхла – шудн цаһан,
Көгшрәд ирхлә – үсн цаһан,
Үкхлә – ясн цаһан.

Три белых:

Растешь – белеют зубы,
Постареешь – белеют волосы,
Умрешь – белеют кости.

Нурви улан:

Сән залуһин һанзһ улан,
Сууж йовх нарна сүүр улан,
Жирмәхә заһсна живр улан.

Три красных:

Красны торока достойного мужчины,
Красно заходящее солнце,
Красны плавники мальков.

Загадки-триады знакомили калмыков с символикой цвета, числа, с природными явлениями, которые были сгруппированы в этом жанре в цифре три. Современные исследования свидетельствуют о том, что калмыки сохранили некоторые образцы детского фольклора. Постепенно границы понятия «детский фольклор» должны быть расширены, образцы детского фольклора необходимо ввести в учебники и учебные пособия по калмыцкому языку и литературе. Необходимо сформировать корпус текстов, относящихся к детскому фольклору, и изучить самое детское творчество, т.е. те образцы, которые дети всех возрастов сочиняют сами, являясь их носителями. Считалки, дразнилки, скороговорки, короткие сказки с дидактическим содержанием должны стать предметом изучения уже в начальных классах. Детский фольклор должен стать ценным средством воспитания детей, в котором гармонически сочетаются духовное богатство народа, моральная чистота и физическое совершенство.

¹⁴ Борджанова Т.Г. Калмыцкие народные трехстишия – орчингинги нурви // Калмыцкие народные трехстишия. Элиста, 2001. 40 с.

ТООЛДГУД

Негн, негн, негн,
Нәрн тооһин экн.

Хойр, хойр, хойр
Ховчин нүдн сольр.

Нурви, нурви, нурви,
Нуйрин хортн - зурмн.

Дөрви, дөрви, дөрви,
Дөрән сур өргн.

Тави, тави, тави,
Тарһи, көгши хави.

Зурһан, зурһан, зурһан,
Зунар урһдг ноһан.

Долан, долан, долан,
Дотрта құлт дулан.

Нәэмн, нәэмн, нәэмн,
Нәэтә ээжин әмн.

Йисн, йисн, йисн,
Йиртмҗд күмн – киисн.

Арви, арви, арви,
Агт мөрн тарһи.

* * *

Негн, хойр,
Некэн нуйр.

Нурви, дөрви,
Нулжэр өргн.

Тави, зурлан,
Тэрсн нохан.

Долан, нээмн,
Дагжсан элн.

Йисн, арви,
Йилхмжтэ сармн.

* * *

Негн,
Нег үзгдсн юмн темдгтэ.

Хойр,
Хойр һартан атхсн
Юман тэвш уга.

Нурви,
Нурви көлнъ
Чөдрлэтэ мөрн
Юмнд одхн уга.

Дөрви,
Дөнтэ хар царан
Алж идсн күн
Үвлин идштэ.

Гавиц,
Гавта кеерэн унсн
Күн аль сансдан
Күрх.

Зурлан,
Зүсмл гүүхэн саасн
Күн өөрг-кимрэн
Одих.

Долан,
Долан бурхн
Ора deer һархла,
Они жил ханцх.

Нээмн,
Нээмн гүүхэн
Саасн күн
Чин эхэрн
Дөлгрнгү бээх.

Йисн,
Йисн көвүтэ күн
Хотна ах.

Арви,
Арви хурхи
Они биш.

Зурлан,
Зуух.
Долан,
Довдна.

Нээмн,
Нэр.
Йисн,
Йиртмж.

Арви,
Аату.

* * *

Негн, хойр, нурви,
Намрин нарн урвиц.

Дөрви, тави, зурлан,
Делкэн эзн - ухан.

Долан, нээмн, йисн,
Донтан эзн - гесн.

Аш сүүлд, арви -
Амр тооһин дармн.

* * *

Негн,
Некэн идэн.

Хойр,
Хөөнэ хорхсн.

Нурви,
Нулмт.

Дөрви,
Дөш.

Тави,
Таг.

Хурѣдьин нерд

Эркә,
Хумха,
Дунд хурһн,
Нерн уга,
Чигчә.

Хурѣдьин күүндөр

Ик хурһн - Хулха кея.
Хумха - Мал авч ирхм.
Дунд - Хаахас авч ирхм.
Нерн уга - Эзн һархла.
Чигчә - Андһар тәвия.

Эркә, эркә хәэмнь,
Эндү кеввч,
Хумхатаан
Хот уувв.
Дундкатаан
Ду дуулв.
Нер угатаан
Нәэрлв.
Чигчәтәһен
Чирмлдв.
Энүнә нәөрнү күрчәнә.
Эннү унтхар седжәнә.
Энүнә нүднү анятта.
Эннү көнжләр хучата.
Энүнә нүднү секәтә.
Дүүнрән серүлх саната.
Сар, нарн, одн һурвн.
Сарва, дааһн, унһн һурвн.
Булһн, Кермн, Альмн һурвн.
Болха, Киштә, Җаһан һурвн.

Мод бәр медлһи

Аль йовж йовнач?
Уул орж йовнав.
Уулас яахар?
Малян ишд оч йовнав.
Биидән негиг,
Нанд негиг.
Нег зун лам, нег зун боорцг бәэнә.
Нег гелиңг арви боорцг идиң.
Гецл тавн боорцг идиң,
Манж өрәл боорцг идиң.
Тиигхлә энд кедү гелиңг, гецл,
манж бәэнә?

(Нег гелиң, 9 геңл, 90 манж)

Така, туула – 49,
Түүнә көлнү – 100.
Энд кедү така,
Кедү туула бәэнә?

(1 туула, 49 така)

Кесг модн деер кесг-кесг шовун
нисч бууж ирж. Тер шовуд
хошадар суухла, нег модн үлү
һарна. Нежәдәр суухла, нег шовун
үлү һарна. Тиигхлә кедү шовун
модн деер бәэнә?

(4 шовун, 3 моди)

Көрә ду һархла, келдг үг

Сә кел! Сә кел!
Сән зәңг кел!
Сән зәңг келхләчнъ,
Сәңгриңгәр дүүрн
өөк өгнәв.
Му зәңг келхләчнъ,
Модар һурв цокад көөнәв!

Көрә бәәгсн цагт келдг үг

Сә кел, сә кел!
Сәңгриңгәрчи дүүргәд,
өөк чикж өгнәв.
Му келхләчнъ,
Модн бууһар ханав!
Ханядн күрхлә, келдг үг
Сән юмн нааһур,
Му юмн цааһур,
Долан уулын цааһур,
Дор торон дооһур.

Зурмина келдг үг

Хар ус уушгов,
Харнүү сө һаршгов!

ҮГ

Күн нәэтххлә, келдг үг

Бурхн арш!
Буурл сахлта өвгн бол!
Зун нас насл,
Зуухд бүдр,
Ханџн уга девл өмс,
Хамр уга темә көтл!

Хө кирхлә, келдг үг

Хәәчинь хурц,
Хөөнә тоң бүм күрч,
Тооснь оһтрәуд күрч,
Хәәчинь хурц,
Хәәчлсн хөн миңн
түм күрч,

Хәәчлсн нооснь
Уул ова болж,
Кирһж-кирһж,
Хәәчинь мука болтха!

Көлин хумс буддг авъяс

Би чамаг үкрт бичә заасв,
Чи нанд цаһан хад бол.
Би цал буурл сахлта,
Цаһан өвгн болнав.
Текин өвр тенгрт күрсн цагт,
Темәнә сүл һазрт күрсн цагт,
Би чамур мөрн хошта,
Хөн күмстә ирнәв.
Чи намаг үклд бичә за.
Би чамаг үкрт бичә заасв.

ТҮРГЭР КЕЛДГ ҮГМҮД

Аавин архс түүхэд ирхлэ,
Агч тарлын бух
Арлин ар үзүрээр орв.

* * *

Аавин көл deer ээжин хар дах,
Ээжин көл deer аавин хар дах.

* * *

Арлин үзүр керэ мерлэ.
(Давтад келх)

* * *

Тана му хар хуцин өвр
Мошклдур-тошклдурий?
Мана му хар хуцин өвр
Мошклдур-тошклдурий?

* * *

Тер уулын ар уланый?
Мини нарин ар уланый?

* * *

Цаһан улан хойр дун
Цаһан-яһан дотрта,
Улан-цаһан дотрта.

* * *

Һэрэ, назаран hap,
Һалан haph!
Һэрэ, hap,
Наза налун.
Һалд һэрэджэнэ!

* * *

Аңга аңласн аң аңнад,
Миңхи мөңг шингэж.

* * *

Жирмөхэ Жимбэ жажлжана,
Жаалыг Жаажа жажлжана.

* * *

Чи ю меддвч,
Чиндхи ю даадва?
Та ю меддвтэ,
Така ю даадва?

* * *

Йирн йисн гемэн
Йилһж чадсан Нимэ.
Тату-таргтг,
Трактор - татг.

* * *

Һaha назак һалас һуйр haphb.
Кен бэрж авх.

* * *

Һарап һал бэрхлэ,
һал һариг халулна.
Һартан һалын чимкүр бэрэд,
һал бэрхлэ,
Һал һариг халулхш.
Һал һалын чимкүр халулна.

* * *

Гавлж төдглсн
Гөвн болд төдгнь
Гас тусв («Жанһрас»).

* * *

Һaha назак һалас
һуйр haphb.

* * *

Дүһрул нааднд келдг үг

* * *

Дүһрул, дүһрул, дүһрад од,
Дүһрн бээж биилэд од,
Биилин бээж дуулад од.

ДАРЖНГУД

Долан бурхнд келдг үг
 Долан бурхн
 Долан бурхн
 Нег ик буйн.
 ТҮ, ТҮ, ТҮ.

* * *

Долан одн, долан бурхд,
 Доланинь нег кииһэр
 Давтад кель чигн
 Нег чигн килиң уга болх.

* * *

Долан бурхн долалулн,
 Алти һастаһан нээмүлн.
 Дала давтад келсн
 Килиң уга.

* * *

Тенд нег дөрвн тæk.
 Энд нег дөрвн тæk.
 Энд, тенд мөрглднэ.
 Эрг deer мөрглднэ.
 Элсн deer мөрглднэ.

СААТУЛЛЫНА ДУД

Ээжин алтын шовун,
 Мана дурта үрн
 Бичкәхн-лә богшурна,
 Бичкәхн-лә шарла.

Давтр
 Элвг - Элвэшк,
 Сәехн иньгм.

Ээжин алтын шовун,
 Мана дурта үрн.
 Наадад гүүһэд бээж,
 Дегд цуцрад бээж.

Элвг - Элвэшк
 Сәехн иньгм.

Ээжин алтын шовун,
 Мана дурта үрн.
 Нөөрнү күрэд бээж,
 Нүднү аныгдад бээж.

Ээжин алтын шовун,
 Мана дурта үрн.
 Өсөд-босад ирхнъ,
 Өлзэтэ үрн болтха!

Бүүвэн дун
 Бонтхр көвүн орндан кевтнэ,
 Бүлтхр тарвнн нүкндин кевтнэ.

Усна дольган энгэн цокна,
 Унх күүкд экэн орана.

Хадын дууран хәнинэд бээнэ,
 Хээртэ бонтхр хоржнад бээнэ.

БҮҮВЛДЭ

Арчад орксн альмн болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Аав, ээждэн баран болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,

Агт күлгин эзн болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Ээлин улстан зог болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Алтн шарһин живр болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Ах, эгчдэн түшг болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Ариц-сангин үнр болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Алг цецигин үзл болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Ыазад далан дольган болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Ыалвр занда бүчр болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Эк орна тулг болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ,
 Эвдрл дээсни дарлһ болгсн,
 Бүүвлдэ-бүүвлдэ.

Бүүвэн дун

Сүм deer йовдг
 Көглгүрһнэ көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ
 Сүргэр йовдг
 Адуна көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.
 Йонхр дуута
 Керэн көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ
 Йотр дуута
 Уульн көвүн

Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.
 Теегт нисдг
 Йотуна көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.
 Талин алг
 Шаазһан көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.
 Уулд йовдг
 Ыулзин көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ
 Улан алг
 Барсин көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.
 Уульнх дуута
 Чонын көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ
 Ут сүүлтг
 Үнгнэ көвүн
 Бүүвэ, Бүүвэ, Бүүвэ.

Дун

Сарин сарулар сам олж авв,
 Сарин сарулар сам олж авв,
 Саман бергндэн өгүв,
 Бергм хөөрмг хольж өгвэ,
 Хөөрмгинь нохад өгүв,
 Ноха кичгэн өгвэ,
 Кичгинь һазрт өгүв,
 Һазр өвсэн өгвэ,
 Өвсинь хөөнд өгүв,
 Хөн хурһан өгвэ,
 Хурһинь хонцд алж өгүв,
 Хонц шилврэн өгвэ,

Шилвринь авад, мөрн deer нарад,
 Мал хәрүлдг болув,
 Хаср, Баср, Балтг, һалзң
 Шитлгән өөрән дахулад,
 Малмудан хәрүләд,
 Махан идләд, амрлад,
 Жирһәд бәәцхәдг бәәж.

БҮҮВӘН дун

Бүрүлән гегән тасрж,
 Бүрнәк асхн болв.
 Бүгд әмтн амрж,
 Бүрн төгс болв.
 Бичкн көвүм, унтич!

Бүүвә! Бүүвә, Бүүвә.
 Түңг бутын йоралд
 Туулан кичг бәәнә.
 Түгдгр бийән хураһад,
 Түгдик кевтәд унтиж,
 Төрмһр көвүн, унтич!

Бүүвә, Бүүвә, Бүүвә.
 Харһн бутын йоралд
 Хамг богшурһа хорһдж.
 Хойр живрән хұмәд,
 Харнүд кевтәд унтиж.
 Хар сәәхн нүдән
 Аняд ода унтич!
 Бүүвә, Бүүвә, Бүүвә.

Манаһн манһdur нүүжәнәвидн
 Манаһн, манаһн
 Манһdur нүүжәнәвидн,
 Ҙанцин салаһар

Дәврн нүүжәнәвидн,
 Унһта гүүһән
 Тати нүүжәнәвидн,
 Улан үкрән
 Көтлн нүүжәнәвидн,
 Темәндән ацаһан
 Ачи нүүжәнәвидн,
 Төөрүхә ботхан
 Көтлн нүүжәнәвидн,
 Көгшід-бичқдүдән
 Суулһи нүүжәнәвидн,
 Бичкн боожаһан
 Ачи нүүжәнәвидн.
 Жирһәд бәәцхәдг бәәж.

ШИНЖС

Миисин шинж

Аюһин нооста,
 Арслңгин унталыта,
 Мона сүүлтә,
 Мөрн чеесжтә,
 Харада сахлта,
 Харцх шовуна шүүрлітә,
 Чон чиктә,
 Қүн хамрта,
 Хар шовуна нүдтә,
 Туула урлта,
 Ноха суудлта.

Темәнә шинж

Хулһи чиктә,
 Үкр гестә,
 Барс тавгта,

Туула хамрта,
Лу бийтэ,
Моха нүдтэ,
Мөрн делтэ,
Хөн нооста,
Мөчн бөктэ,
Така өрүлгтэ,
Ноха һуйта,
Наха сүүлтэ.

Темэн һанхсн сээжн йовдлта,
Нольшг сээхн заңгта,
Бул жөөлн нооста,
Булмг өткн үстэ,
Ут хаалһд ицгтэ,
Үндн тежэлдэн байн.
Зүнһарас һарад нүүхд
Зууран нег бүдрлиг,
Нүдн чичм харнүуд
Күүкд нег киисклго,
Хойр талк ачлһан
Хаалһд нег буулһдго,
Ицгтэ бүүрдэн авч ирсн
Ач иктэ темэн эрднь
Дөрвн зүсн малын ут настл.

Хөөнэ шинж

Нооснь хамг өмтнд хувцн.
Шаһа чимгнь, шиирнь
Жирһлин сээхн йовдлд ордг.
Толһаас авн сүл күртлэн
Тоомсратаһар эдлгдг
Төләдэн бас чинртэ мал гиж тоолгддг.

Шорһлжна шинж

Күн чидлтэ,
Орчлн орн-нутг
Гегэлм гегэтэ.
Чидлтэ, чиирг күн мет
Ахуч күн мет.
Бирмн мет цогцта,
Күн мет урнъта,
Күзүн толһа хойрнь
Күмнэс өвэрц, акад.

Шорһлжна шинж

Эср бөк кевтэ бээж,
Бирд кевтэ нэрхн бээж,
Там кевтэ хар бээж,
Китд кевтэ олн бээж,
Ноха кевтэ үнрч бээж,
Күн кевтэ хуранҕу бээж.

ЙӨРӨЛМҮД

Шин һарсн
Му үртн
Кииснь акж,
Көлнъ шоратж,
Ээж, аавиннъ
Нер дуудулх
Энкр үрн болтха!
Эн цаһан мөңглә әдл
Ут наста,
Бат кишгтә болж,
Ардаснь олн дүүнрән дахултхा�!

Яси дотрк чимгн мет,
Яңһг дотрк идән мет,
Өөкн дотрк бөөр мет,
Өндг дотрк уург мет,
Эркәр көвүн өстхә!

Ү, сәәхн көдәд урһсн
Урһа зандн модн мет,
Бүһ марлын гүүдл мет,
Хурдн сәәхн седклтә
Энкр отхн үрн болтха!

Нилхд нер өгхлә, тәвдг йөрәл

Эк эцк хойрин нер өгчәх үрн
Көгшдин ардас дахж,
Эгч-дүүнрән дахулж,
Һарнъ һанзһд күрч.
Ухань шулун-хурц,
Сурх, медхд - сүзгтә,
Кех-куцәхд - гүүнгү,

Үүрмүд дундан тоомсрта,
Зандн әдл нурһта,
Аңһучлһнъ онъдин
Диилвртә, байрта-бахта болж,
Үүрмүд, элгн-садн дунднь
Дуута Эрднъ нернъ
Насни турштан мөнкртхә!

Шин төрсн күүкдт нер өглінә йөрәл

Не, эк эцк хойрин
Нер өгчәх үрн өсч-босч,
Эгч-дүүнрән дахулад,
Экин хормаһас бәрж,
Ахин ардас дахж,
Аав-эцкин тохминь дуудулж,
Олн дундан тоомсрта,
Отг-әэмгтән күндтә,
Ухань шулун-хурц,
Урн эрдмәр дасмч,
Сурх-медхд сүзгтә,
Кех-куцәхд гүүнгү,
Зандн әдл нурһта,
Зан, төвкнүн бәрктә,
Экин авъясар һарнъ өөтә болж,
Эцкән дахад,
Үүрмүдтәһән зерглдәд,
Көлнъ дөрәд күрч,
Һарнъ һанзһд күрч,
Һазаран һархларн,
Һанзһнъ улан ирж,
Хам-хошадан,
Хамг нутгттан
Көвүнәнтн нернъ туурх болтха!

Балчрин үснэд хээчин ир күргх йөрэл

Эрднь мет күүнэ бийиннь өлгсн,
 Эн балчр үрнэ
 Экин алти уург шингрсн үсинь авхин төлэд,
 Ахир-дүүнр, ард - оли бүгдэн
 Урнц авч ирж,
 Ээж, аав, эк, эцкиннь өмн
 Ээжин деед болгч - хадг делгэд,
 Евэл иктэ һарап
 Эрднь һаң хээчиг
 Эн үрнэ үснэднь күргжэнэв!
 Ээж, аав, эк, эцк!
 Дөчин дөрвн гем - өвчин тоот,
 һурви зүн жирн түрү-зүдү тоот,
 Эн һаң хээчин хурц ирлэ
 Харһж, тонылж хөөхж йовтха!
 Үрнти кишгтэ сэн баатр болж өстхэ!

МАГТАЛ

Махлань юуна арсмби?
 Манхн туулан арсмб.
 Девл юуна арсмби?
 Делдн хуцин арсмб.
 Шалвр юуна арсмби?
 Шалду хуцин арсмб.
 Бүс юуна арсмби?
 Бүрү арсн бүсмб.
 Һосн юуна арсмби?
 Хо зеердин арсмб.

Ингир көндэг
 Махи бөглэ.
 (Зурмын)

ТЭЭЛВРТЭ ТУУЛЬС

 Һал шил нүдтэ,
 Һанцарн йовдг баатр.
 (Чон)

 Дөш деер дөрвн һалун.
 (Укрин дөрвн көкн)

 Цептрин чингэ назрт
 Цепкэн хамг багтж.
 (Шорхлэжн)

 Ижлиин телтрэс
 Ишкэ маchlата күн
 Ү-ү гиж аашна.

(Бөкүн)

Йиртмжд үир өэмтхэ.
 (Туула)

 Яси уга ялмн
 Цала һатлж.
 (Эрвэка)

 Эркэн дүнгэ юмн
 Эр хонһр дуута.
 (Меклэ)

 Хаалһин хажуд
 Хар хэсн буслж.
 (Шорхлэжна үр)

Ишкэ малята,
Эгц хамрта,
Эрг deerэн
Хойр наста.

(Үкр)

Цаһада, цаһада цаад бийэрнь,
Ноһада, Ноһада, наад бийэрнь.
(Ноха, туула)

Зурһан көлтә зусг.
(Цаяха)

Иргд
Ивр-шивр.
(Хулһн)

Туг-туг гүүдлтә,
Түһл хоншартा.
(Ялмн)

Авдр deer һарад,
Адъяһан дуудж.
(Зурм)

Деерәс унсн дерсн-хурсн,
Дөрвн көлнө мәәһг-тәәһг.
(Меклә)

Тег-тег гүүдлтә,
Темәнәс өндр,
Нохахас боһныг.
(Шовун)

Гөгрг нуурин көвәд
Төгәләд хулсн урһж.
(Сурмсг)

Һууд һучн хойр цар.
(Шүдн)

Таг deer
Тавн һалун.
(Тавн хурһн)

Һи ч дү хойр
Ом цацу.
(Үүдн)

Күзүн уга темәг
Күцж болшго.
(Хаалн)

Йовхла - мөр уга,
Хатххла - цусн уга.
(Үс һатлх)

Дарыг цаһан бүшмүд,
Далн минһи товчта.
(Одд)

Көл уга йовдг,
Живр уга нисдг.
(Үүлн)

Альхна дүнгә альчур
Аль болһнд гүүж.
(Нарн)

Үүдн уга герт
Ү-түмн дээч.

(Тарвсин ясн)

Маля цокх назрт
Минһи церг церглж.

(Шорһлэжн)

Минһи хөн
Митр-митр гиж.
Мини улан хуц
Котр-котр гиж.

(Эрк,

Нууд нүчн цар.

(Шорһлэжн)

Улан туһл ясн хашад уята.
(Келн)

Довунд долан нүкн.

(Толнаад бээдг амн, нүдн, хамр, чикн)

Алг нег настл ноосн хашата.

(Нүдн)

Улан туһлиг кедү
долавчи, хагсхш.

(Келн)

Ясн теермэр теермдэд,
яармин хаалһар йовулж.
(Шүдн болн хол

ОРЧЛНГИН ҮҮРВН

Өндр тенгр үүлэр давхрлата,
Өвстэ делкэ цасар давхрлата,
Өргн дала мөсэр давхрлата.

Нур дундан нүһсн сээхн,
Нутгтан эрдм-сурхуль сээхн,
Номдан суусн күн сээхн.

Өсч йовхд - шүдн цаһан,
Көгшрэд ирхлэ - үсн цаһан,
Үкхлэ - ясн цаһан.

Холд бээсн уул цэнкр,
Хотхрт тогтсн усн цэнкр,
Үүлн уга тенгр цэнкр.

Деер тенгр көк,
Хаврин тээгин ноһан көк,
Хээртэ Ижлин усн көк.

Нутг төвкнүн болхла - байр,
Орж ирсн дээсиг дархла - байр,
Геедрсн олдхла - байр.

Муурснд дөң өгсн сэн,
Түрснд түшг өгсн сэн,
Үнсиг өргэд босхсн сэн.

Салькта тенгрин үүлн хурдн,
Сарул ухата күүнэ санан хурдн,
Сэн мөрнэ йовдл хурдн.

ҮЛГҮРМҮД

Чоныг цуһар таньдг,
Чон кү таньдго.

* * *

Текин өвр тенгрт күртл,
Темэнэ сүл һазрт күртл күләх.

* * *

Темэн deerк күн
Тенгрт өөрхн.

* * *

Оли толһата мoha
Нег нүкнд багтдго.

* * *

Ноха - ээндэн,
Шовун - бийдэн.

* * *

Шаазна һалу дахж йовад,
Уснди унж үкж.

* * *

Хойр туула көөсн күн
Хойрааснь хоосн һардг.

* * *

Нааха тенгр үздго.

* * *

Үгин ахрнь сэн,
Дееснэ утнъ сэн.

* * *

Моха гертнь орад,
Эзинь көөж.

* * *

Күн болх баһасн,
Күлг болх унһнасан.

* * *

Индрлэс цусн һардг,
Ивэс тосн һардг.

* * *

Төмрин сээг давтж меддг,
Мөрни сээг довтлж меддг.

* * *

Сүрхуль уга күн
Сохрас дор.

* * *

Мууһас му хальддг,
Сээнэс сэн хальддг.

* * *

Ухага күн сандг,
Урийн күн кедг.

ШАВАШМУД

Хэрс, хэрс, авад од,
Хэрин көвүн, хальгад од,
Өскөхөрн эргэд од,
Өмнинь ирэд, сөгдэд од!

Ширдгин үзүрээр ширвэд од,
Шиирэн һалд хуухлад од,
Үүдн күртл, өрвкэд од,
Үүнд ирэд, наалдад од!

Элэ кевтэ эргэд од,
Иг кевтэ ээрэд од,
Будан кевтэ буслад од,
Булмг кевтэ лугшад од!
Хэдрис! Хэдрис!

 Иг кевтэ эргэд од,
 Ишк кевтэ тогляд од,
 Яман кевтэ яарад од,
 Ялмн кевтэ далытрад од,

 Эрвэкэ кевтэ эрвлзэд од,
 Иг мет ээрэд од,
 Ээжин өмн сөгдэд од,
 Элэ кевтэ делэд од!
 Хэдрис! Хэдрис!

Бардан хулсн домбриг
 Балв тусллын цокит!
 Баажин көвүн-күүкд
 Белгэн өги медит!
 Хэрслэ! Хэрслэ!

Дуута модн домбриг
 Дун нартлын цокит!
 Дуран өгсн иньгэн
 Докъялн бээж медит!
 Хэдрис! Хэдрис!
 Наадк минь нээхлэд,
 Нээмн чимгн шарклад,
 Шахаарң шарклад,
 Шарин үзүрэл мелмлзэд!
 Агад од! Агад од!

Тэрмл хүрмх махлата,
 Таньдг күүнэ бээдлтэ,
 Устэ хурсх махлата,
 Үзсн күүнэ бээдлтэ!
 Хэдрис! Хэрс!

Элэ кевтэ эрвлзэд од,
 Элси кевтэ дошад од,
 Хү кевтэ хурлзад од,
 Хулсн мет ярлзад од!
 Хэрслэ! Хэрслэ! Хэрслэ

Дааһи хар шалврь
 Дал deerнь саглрна.
 Даңгин бичкн мана дүүнр
 Дахн босад биилтн!
 Шар хулсн домбриг
 Шавдн бээж цокит!
 Сээхн бичкн иньгүд
 Шахаарн мульжит!
 Хэдрис! Хэдрис!

Зан ик толна билэ!
 Зармин дунд керчм билэ!
 Эрвлзгсн өскэ билэ!
 Элк дахсн эрви билэ!
 Хэрслэ! Хэрслэ!

Үүн һарин энгин ахлач:

Бийим бичэ һутатн!
 Босад тавшад, тачкнулад,
 Эмэрн холькад,
 Өв-арhan үзүлэд, биилэд оркти!

Барун һарин энгин ахлач:

Арhta мана залус!
 Ахлаачан дахад,
 Торл уга
 Тогляд биилэд октн!
 Цугтан чадсарн биилэд,
 Цаһана билгэн авч үзхмн!
 Агад од! Агад од!

НААДЛАД КЕЛДГ ҮГ

Һал-шил нүдтэ
Һанцарн йовдг баатр.
һоти - һоти - һоти
Һурв дэкж һоти,
Һулмтын амн
Һолын очн.

Темэн, темэн төөрүхэ,
Темэнэ ботхн һууруха,
Һурвн үкр мөөрүхэ,
Һурвн туһл жөөрүхэ.

Темэн, темэн төөрүхэ,
Темэнэ ботхн һульжуха.
Һурвн туһл мөөрнхү,
Һунжн үкр төөрнхү.
Сегэн уга болсндан,
Семжн уга темэн.
Ухан уга болсндан,
Ужрха уга темэн.

Үксн хөөхэн
Үүрн гүүхэд,
Эмд хөөхэн
Көтлин гүүхэд,
Дөчн тоһшан
Тоолн гүүхэд,
Дөрвн цээхэн
Сүүвдн гүүхэд,
Читвр сахлан
Чирн гүүхэд,
Чийгтэ нүдэн
Арчн гүүхэд.

БИЧКДҮДИН НААДДЫН Ш ҮЛГҮД

Ксан күцх,
Кермн, Зелмн,
Булһн, Бугни,
Бурд, чирд, таш!

Абчин – чибчин,
Кельмн – зельмн,
Харда – барда,
Чикн таш!

Керә, керә кенгс,
Кецин нохан янһс,
Туула тоңс,
Тугчин зурмн.

Нэмнэн халх,
Нег чикн алх,
Шара гедгр
Шахаарн матыхр.

һоти, һоти, һоти,
Һурвн дэкэд һоти,
Һулмтын амн,
Һалын очн.

Бслэ – белэ бекн шава,
Шава дедн, шашн нова,
нова дедн, һучн мал,
Мал дедэ, матыхр аһа,

Кен хээмб?
 Кермн, Ялмн,
 Ноһала, Девәлә,
 Начн, Зорхн,
 Кекәлә, Йокала.
 Гекс!

Сар, нарн, одн - һурви,
 Булһн, Кермн, Альмн - һурви,
 Болха, Киштә, Цаһан- һурви.

* * *

Алчин,	Кен күцх?
Тобчин	Кермн-зелмн.
Кермн	Берә-берә,
Зелмн	Бекән шава.
Харда	Шава гиж,
Барда	Шайтан найя.
Чикн	Найя гиж,
Булн	Нанцхн довун.
Чигчә	Довун гиж,
Таш!	Долан худг.
Кермн	Худг гиж,
Ялмн	Хурман тайг.
Зелмн	Тайг гиж,
Девәлә	Тарһн өвсн.
Ноһала	Өвсн гиж,
Начн	Өр өр өгмж.
Зорхн	Буур ботхн,
Гекәлә	Бурд-жирд,
Ноһала	Лард-лаш,
Гекс !	Чи күцвч!

Аһа дедә, алтн худг,
 Худг дедән, хүрлән тайг,
 Бүһлдай, сулһдай,
 Суман экн тарлдаш!

Гүүһәд ирх,
 Гүзән бәәнү?
 Күцәд ирх,
 Кәл бәәнү?
 Тууһад ирх,
 Гүрә бәәнү?
 Шүүрдәд авх,
 Шүдн бәәнү?

* * *

Кен худлч ?
 Кермн – Зелмн,
 Буур – ботхн,
 Буг - жиг таш!

БИЧКДУДИН АМН ҮГИН ШУЛГУД

Хур, хур, цааран йов,
 Хуцин махн, нааран йов.
 Мәндр, мәндр, цааран йов,
 Мәрнә махн, нааран йов.

* * *

Хур, хур орҗана,
 Хурһн, ишк мәәлжәнә.
 Көвүд, күүкд уульжана,
 Көгшн ээж саатулжана.

* * *

Элә, элә эргнә,
 Ишк, хурһн үргнә.
 Керә, керә эргнә,
 Кел, ам татна.

* * *

Цасн, цасн хәәлжәнә.
 Цаһан яман ишкләжәнә.
 Эврә көвүн уульжана,
 Ээж-аав саатулжана.

* * *

Керә, керә кенгс.
 Кедин нохан янһс.
 Туула, туула тоңһс.
 Теегин зурмн аңһс.

* * *

Хурла манж хурдн билә,
 Хулсн заагур гүүдг билә.
 Барг ноха көөдг билә,
 Базһад авад үндг билә.

* * *

Оддын нерд
 Долан Бурхн,
 Алтн насн,
 һурви Марл,
 Өрүн Цолви,
 Асхн Цолви

Бичкдүн доңчиң йовж келдг наадна шүлгүд

Һаштг һалаһан цокдг билә,
Һалынъ көвәһәр дошдг билә.
Төмр хәэсән нердг билә,
Төлгинъ махан чандг билә.
Манахн, манахн маңһур нүүх,
Малын идг олад буух.
Һолын көвәһәр дошдг билә,
Носан эләһәд ирдг билә.
Экнь эрәд цокдг билә,
Эрднъ һарад зулдг билә.
Модан хамхлад түлдг билә,
Мәрнә махан чандг билә.
Һаштг һалаһан цокдг билә,
Һалынъ көвәһәр дошдг билә.
Дошдг билә.
Манахн, манахн маңһур нүүх
Мацгин салаһар дәврн нүүх.
Иктә, баһта заһсн харх,
Икинъ чанх, банинъ булх.
Хооһин оңһцар йовдг билә,
Хорв заһс бәрдг билә.
Хавал бууһан үүрдг билә,
Хоосн хәрәд ирдг билә.
Экнь эрәд цокдг билә,
Эдә эргәд зулдг билә.
Доңчиң дуулад, биилдг билә,
Довң эргәд ирдг билә.
Домбрин чивһсн тасрдг билә,
Доңчад биилдгән уурдг билә.
Һаштг һалаһан цокдг билә,
Һалынъ көвәһәр дошдг билә.
Дошдг билә...

ТӘРНИ ДУД

Toһрун

Хавр болв, цасн хәэлв,
Толһа deer тоһрун ирв.

Э, тоһрун, эврә тоһрун.

Эн толһан эзн - тоһрун.
Э, тоһрун, эргәд биил,
Хойр живлән сажад биил.
Э, тоһрун, эврә тоһрун,
Эн толһан эзн - тоһрун,

Э, тоһрун, эргәд биил,
Энд - тус, тенд - тус.
Э, тоһрун, эврә тоһрун,
Эн толһан эзн - тоһрун
Э, тоһрун, эврә тоһрун,
Э, тоһрун, эргәд биил,
Хойр живлән сажад биил,
Хойр үүрән дасхад биил,
Энд - тус, тенд тус,
Э, тоһрун, эврә тоһрун,
Эн толһан эзн - тоһрун.

Хөөнә тәрни дун

Хоов, хоов, хоов,
Хаж, хаж, хаж.

Үвлин хар кийтнди
Хажудан кенән дахулнач?

Өнчин юмн кевтәһәр
Ууляд яһад йовнач?

Хоов, хоов,
Хаж, хаж, хаж!
Хоов, хоов, хоов,
Хаж, хаж, хаж.

ЙОР

Шанаһан түшж суухла, зовлы үзхин йор.

Бичкин күүкдин шүдн унхла, “мини му шүд авад, сән шүдән нанд өг”, - гиж өдмг-боорцгар ораһад, нохад хайж өгдмн.

Цәәһин десеж күүкдт өгдмн.

Бичкин күүкдт ик махла өмсхлә, келнд удан орна гиһәд цеерлдг.

Элкән теврдм биш - күүкд уга болдмн.

Нурһан теврдм биш - эцк өңгрх.

Өскәлдж йовдм биш - эк өңгрх.

Һал деегүр алхдм биш.

Герин үүднә мөр ишкдмн биш.

Толнадан хойр махла давхрлад өмсхәс цеерлдг.

Цә уухларн, ааһан чавчж бәрдго.

Хувцна өвриг дорагшан хәләлһҗ тәвдго.

Ах улсин күүндврт бичкин күүкд ордмн биш. Тиим күүкдиг “жола уга күүкд” гидмн.

Ном дегтриг бузр һарап секдго, ном бузрдна гидг.

Aah һарапн кемтәрәд авдм биш.

Гер дотр ишкдм биш.
Оридан дуулдм биш.
Оридан уульдм биш.

Хот-хол, ааһ-савин деегүр алхдго.

Хурһарн, һарапн од үзүлдмн биш.

Нарн сууж одхла, гертәс үс өғдго.

Бичкин көвүн, күүкн нөөртән инәхлә, эврәннъ заячдан инәҗәнә гидг.

Бичкин күүкдиг һурви нас күртлнъ “бурхнла әдл” гиж келдг.

Менгтә күүкдиг кишигтә күн гидг бәәж.

Хөөнә толһа чанж идхләрн, таңнаһинь салһж авад, бичкдүдин һарин альхинь делглүләд: “Бәр, бәр, үрн бол, цецн бол”, - гиж келдг бәәсмн.

Герт бичкин күүкд дегәд альвлад, дөгәд бәәхлә, му йор.

Күүкд төрхлә, эк күн кийисинь хагсаһад, күүкдин хувцна захт уйдг, үүдн хоорнд тәвдг бәәж.

Бичкүд өңгрәд бәәхлә, көвүнд күүкнә хувц, күүкнәд көвүнә хувц өмсдг.

ТУУЛЬС

Чон арат хойр

Эжго һазрт нег арат йовж. Өмнү нег менгтэ хавх бээж. Арат үзэд, хавхдны торл уга, менгинь яһж идхүв гиж зогсна. Тийгж бээтлийн чон гүүж ирнэ.

- Арат, арат, өөрк менгэн юңгад эс иднэч?- гив.

- Эн менгитин идш угав, мацгтав, та идти, - гинэ. Чон авад идхэр седэд, хавхд торна. Арат гүүж одад менгинь идчкнэ.

- Арат, арат, яһжаснчн энв, мацгтав гијэлч?

- Уга, менгэс мацгта бишүв, тана күзүндкэс мацгтав,- гиж эн келнэ.

Ухата, ухан уга хойрин йовдл иим болдг.

Арат болн туула

Арат туула хойр гүүж йовж. Гүүхэ, гүүхэ йовж хавхур ирж. Аратнь келнэ:

- Энд юн бээхинь хэлэлчин.

Туула хонгшаран шургулад хэлэнэ. Хавх хаагдж одна, туула төрүнд бэргднэ.

Төгөд арат келнэ:

- Туула, туула, чамаг үзчкэд, харм төрөд бээнэв. Анђуч чамаг идчкх. Төрүнд өгчэхэр, би эврэн чамаг иднэв.

Иигж келэд, арат туулаг идчкнэ.

Харада

Нег дэкж арви хойр толхата мoha бөкүн хойр хархлыца. Moha бэкүнэс сурна.

- Юуна цусн эмтэхмб?

- Күүнэ, - гиж бөкүн хэргү өгнэ.

Арви хойр толхата мoha закна;

- Күүнэ цус нанд авад ир!

Moha бөкүниг тиим закврта эмтнүр илгэнэ. Бөкүн нисж йовад, харадала хархна.

- Альдаран нисж йовнач? - гиж харада сурна.

- Күүнэ цус авхар,- гиж бөкүн хэргү өгнэ.

- Келэн нанд үзүлич, - гиж өөрдэд нисж ирсн харада келнэ.

Бөкүн келэн һархла, алты чеежтэ харада келинь суһлад авад оркна. Бөкүн хэргү арви хойр толхата мoha тал нисж ирнэ, болв харадан тускар келж чадхш. Гийнэд, кесгтэн нисж бээхэд, эрэ гиж медүлнэ. Moha харадаг бэрхэр өөдөн һэрэднэ, сүүлинь дундас хазад авна. Тер цагас авн харада тесрхэ сүүлтэ болсны тер.

Харада күүнлэ хархад, юн учрсна тускар цээлхж өгнэ. Терүнэс нааран алты чеежтэ харада күн хойр нег герт бээдг болв. Күн харадаг икэр күндлнэ.

Керэ болн цаяха

Нисж йовсн керэ дора йовсн цаяхаг үзнэ. Керэ терүг шүүрч авна. Модна ац deer суунац, цаяхаг идхэр бээнэ, Үклэн медсн цаяха келнэ.

- Керэ, керэ, би чини эцкичин, экичин меддг билэв. Эдн сэн шовуд билэ.

- Угу, - гиж аман зааглл уга керэ келнэ.

Цаяха дэкэд келнэ:

- Керэ, керэ, би чини эгчин болн ахнричин меддг билэв. Тедн чигн сэн шовуд билэ. Чи, керэ, цуһараһаснь хамгин сэнч.

- Ага,- гиж аман секж хээкрэд, керэ цаяхаг уснд алдна.

Өвгн туула хойр

Эрт урд цагт нег хотид цөөкнүүк үкртээ өвгн бээж. Нег дээж һалзу чон өвгиг ээлнэ:

- Өвгн, ода би чамаг идиэв.
- Бичэ намаг ид, би чамд нег үкрэн өгнэв, - гиһэд өвгн һалзу чонд нег үкрэн өгнэ.

Манһдуртны һалзу чон дэкин өвгнүүр ирнэ:

- Чамаг ода бэрж идиэв, - гинэ.
- Намаг тэв, би чамд дэкэд нег үкр өгнэв, - гиһэд өвгн бас нег үкрэн чонд өгнэ.

Тийгэд өвгн арhan барад, гейүрэд, гериннь һаза сууна.

- Та яһад уульжанат?
- Нег чон өдр болни ирэд, намаг идиэв гиһэд, ээлнэд, үкрмүдим чилэжэнэ. Манһдур һалзу чон дэкин ирхлэ, яахм болхв, гиһэд ода арhan барад уульжанав, - гиж өвгн келнэ.

Ухата туула өвгннд учрсн зовлнгиг медэд, сельвгэн өгнэ:

- Манһдур өрүн өрлэ би шора цацад, тоос пүргүлэд гүүнэв. Тер цагт ирэд, таниг идиэв гихлэ, та келтн: «Хаана күрһ аю чамаг бэрхэр нааран аашна».

Манһдуртны, өрүн өрлэ, һалзу чон дэкин өвгнүүр ирэд, терүг ээлнэ.

- Туулан өгсн сельвгэр өвгн келнэ:
- Чон, хаана күрһ аю чамаг бэрж идхэр нааран аашна. Чамаг манад ирэд бээдгинь медсн бээж. Тер тоос һарнад аашна. Чини эм һархар бээнэ.

Деегшлэд, һарсн нарнд күргэд шора цацгдсийн үзсн һалзу чон зулад, ик холдад йовж одна.

Эн йовдлын хөөн һалзу чон тер нутгур ирдгэн уурч. Тийгэд ухата туулан өгсн сельвгэр тер нутгин улс зовлн үгаһар, амр-тавар, сэн-менд жирнэд бээж.

Өвгн болн сүк

Нег дэкж өвгн һолын эргүр мод чавчхар ирнэ. Генткн сүкнүү һарасн алдрад, уснд унна. Өвгн терүндэн һундад уульна. Энүнэ зовлнгиг медэд, усна эзн һарч ирнэ. Өвгн зовлнган келнэ. Усна эзн санань зовад, уснд булхна. һолын йоралас алтн сүк авч ирнэ. Терн өвгнэ сүк биш болна. Усна эзн дэкин булхад, цаһан мөнгн сүктэ ирнэ. Бас өвгнэ сүк биш болна. Һурвдад булхад, өвгнэ төмр сүк авч ирнэ. Угатя өвгн сүкэн үзэд, усна эзнд ханлт өргнэ. Өвгн ховдг бишинь медэд, усна эзн угатя өвгнд алтн болн цаһан мөнгн сүк өгнэ.

Өвгн герүрн хэрж ирнэ. Хамг эн тоотан хамд хоша бээсн залуд келнэ. Тер залу хатуч болн күүнд үлү үздг күн бээж. Цугинь соңсчкад, залу һолур гүүж одна. Уснд сүкэн шивчкэд, ууляд сууна. Энүнэ ду соңсад, усна эзн һарч ирнэ. Залуһин зовлн медэд, усна эзн һолд булхад, алтн сүк авч ирнэ. Хатуч залу алтн сүкинь үзн, тесч ядад: «Мини сүк!» - гиһэд хээкрнэ. Хатуч залу эн сүк булалдна. Залуг ховдг, хатучинь медчкэд, усна эзн энүнд сүкэн өгсн уга. Залуһин сүк бас өгсн уга. Тийгж хатуч, ховдг залу хоосн үлдв.

Богшурha

- Богшурha, богшурha, яахар бээнэч?
- Яшлин йозурас яс кемлнэв.
- Хаххла, яһнач?
- Хумсарн маажад һарнав.
- Цусн һархла, яһнач?
- Булгин уснас зальгад зогсанав.
- Булгин кийти уснд даархла, яһнач?
- һал түлэд дуладнав.
- һалас түүмр шатхла, яһнач?
- Живрэрн цокад унтрнанав.
- Живрчин шатхла, яһнач?

- Эмчд одад эдгэнэв.
- Эмч гертэн уга болхла, яһнач?
- Эврэн эдгхинь күләнэв.

Алг цоохр маштгта өвгн

Кезәнә нег цагт
 Көк девән өвстә,
 Киитн булгин уста,
 Аршан мет сәәхн
 Аһарта теегин аһуд
 Алцаһан гидг өвгн
 Эмгн күүкн хойртаһан
 Эрүл-дорул бәәж.
 Эмгнь, насын ирәд,
 Өнгрж оддг болна.
 Хәләсн һанцхн күүкнъ
 Хәрд һарч одна.
 Төрл-төрсн уга
 Тер өвгн һанцхарн
 Теегт үлддг болна.
 Әмтн бәәсн һазрур
 Алцаһан темцхәр седәд,
 Улан үкрән алад,
 Алг цоохр маштгтан
 Үкриннь махинь ачад,
 Алцаһаң һарад йовна.
 Эврәнн жирһлән кенигчин
 Өөлүлж, һундаһад уга
 Эн өвгилә генткн
 Хуурмг, худлч залу
 Хаалһдн харһдг болна:
 - Алцаһан аав, мендwt, -
 Гиһәд залу келнә.

- Мини нер меддг
 Сән залу бәәжч.
 Мә, мах, - гиһәд,
 Үкриннь өрәлини залуд
 Өгәд оркдг болна.
 Залу махинь авад,
 Зөвөр уужмд һарна.
 Темдтә һазр олад,
 Тер махан тәвнә.
 Өәдмин цааһар эргәд,
 Өвгиг дәкәд тосна:
 - Мендwt, Алцаһан аав! -
 Гиһәд залу келнә.
 - Мини нер меддг
 Сән залу бәәжч.
 Мә, мах, - гиһәд,
 Үлдсн өрәл үкрән
 Өгәд оркдг болна.
 Мекч залу дәкәд
 Махан кеер бултулна.
 Өәдмин цааһар эргәд,
 Өвгиг өмнәсн тосна:
 - Алцаһан аав, мендwt! -
 Гиһәд залу келнә.
 - Мини нер меддг
 Сән залу бәәжч.
 Алг цоохр маштгм
 Авхичн чамаг эржәнэв,-
 Гиһәд мөрнәнни җолаһинь
 һартн бәрүләд оркна.
 «Мини нериг әмтн
 Меддг болжана», - гиһәд,
 Өвгн байрлж-бахтад,
 Өмәрән һарад йовна.

Йовж йовсн хаалһын
Генткн хойр әнгрнэ.
Негнь барун талағшан,
Наадкн зүн талағшан.
Хойр хаалһин эклцд
Хоргдж өвгн зогсна:
«Зүн хаалһарнь йовхла,
Барун хаалһын өөлх.
Барун хаалһарнь йовхла,
Зүн хаалһын өөлх...»
Кесгтэн өвгн ухална,
Кергтэ шийдвр олхш.
Зөвинь олж ядад,
Зогжасн ормдан сууна.
Ода күртл өвгн
Ормдан сууһа гинэ.

Нурвлнин хамрт юнгад нүкн уга

Шовуна хан - һәрд. Энүнэ хатн Шар шовун бәәж.
Хаана хатн Шар шовуна төрх цагн болад:

- Шовун хамгиг цуглудад, хамрарнь келкәд өгтн,
теднэ зо deer төрнәв, - гиҗ эн хаандан медүлж келнэ.

Хан һәрд хатнань уг соңсад, шовун хамгт зар тәвәд,
цугтаинь цуглуж авад, хамрарнь келкчәд тоолхла,
Нурвлн дутна. Бийинь эс соңснду хан уурлад, дәкн нег элч
илгәнә. Хаана аюл хату болад, Нурвлн элчиг дахад күрәд
ирнә.

- Иим удан ю кеһәд бәәвч? - гиһәд уурлж бәәсн һәрд
Нурвлн сурна.

- Чиигтә цагт нисх живр өглт, чилгр өдр үздг нүд өглт.
Хонхдн хонад, үдлхдн үдләд, юм шинжләд йовад йовув,-
гиҗ Нурвлн хәрү өгнә.

- Тиигәд ю шинжләд йоввч? - гиҗ һәрд сурна.

- һазр deer үксн олмб, эмдн олмб, - гиҗ шинжлүв.
- Тегәд алькн олн санж?
- Унсн күүг үксн тоолхла, үксн олн болв.
- Дәкәд ю шинжлвч?
- Унсн модн олмб, урһа модн олмб? - гиҗ шинжлүв.
- Тегәд алькн олн санж?
- Үмкрсн модыг унсн тоолхла, унсн олн болв.
- Дәкәд ю шинжлвч?
- Сөнъ олмб, өдрн олмб, - гиҗ шинжлүв.
- Тегәд алькн олн санж?
- Будта өдриг сөөд тоолхла, сөнъ олн болв.
- Дәкәд ю шинжлвч?
- Эрнъ олмб, эмнъ олмб, - гиҗ шинжлүв.
- Тегәд алькн олн санж?
- Эмдән медгддг эр күүг эмин тоод тәвхлә, эмнъ олн
болв,- гинә.

Эн үгин утхиг Хан һәрд медәд, шовун хамгиг цугтн
тәвж көөһәд, эврәнн хатн Шар шовуг дурта һазрт оч төр
гиһәд көәж оркж.

Түүнәс нааран Шар шовун усна үрү хумхлд өндглдг
болж. Тер учрар Нурвлнин хамрт нүкн уга болдгн тер.

Кер һалзн хуцта Кеедә гидг өвгн

Кезәнә бәәж. Кер һалзн хуцта Кеедә гидг өвгн бәәж.
Хуцан унад, һуйарн цокад һалдһлзулад, хааһарн цокад
хальдһлзулад һарад йовна. Йова йовтлн нег хумха дал
харһна, далыг авад дүрәд авчкна. Цаарандн һарад йовна.
Йова йовтл ора болсн цагт нег гер бәәнә. Ирәд хуцан уяд,
герүр орхла, һурви күүкдтә нег эмгн бәәдг болна. Цәәһән
ууна, иигәд-тиигжәһәд, өвгн йовхар седнә. Эмгн келнә:

- Ора болж одв, хонтн, - гинә.
- Хуцан яахв? - гинә өвгн.
- Мана хөөнд тәвчкн, - гинә. Өвгн келнә:

- Хөөдтн хуцим идж окхий?
 - Уга, кемр мана хөд тана хуциг идхлэ, хөөдэн өгнэв,
 - гинэ эмгн. Өвгн хуцан хөөдтэй тэвчкэд, хонна. Асхн мах
 чанх цаг болхла, өвгн махан чанна. Мах чанх хээс сурна.
 Эмгн келнэ:

- Махан мана махнд хамднь чанчкти, - гинэ. Өвгн
 келнэ:

- Махнти мини махиг идж окий? - гинэ. Тиигхлэ, эмгн
 келнэ:

- Махнти идхлэ, махан цугинь өгнэв,- гинэ. Өвгн бо-
 сад, хумха далан авад, үзүлго, хээснд тэвчкнэ. Эмгн өвгиг
 махн болтл, хувцан тээлти гинэ. Өвгн келнэ: «Бүшмүдм
 тана нурви күүкни шуулад, наадна кечкхий?» - гинэ. «Тер
 цагт нурви күүкэн өгнэв», - гинэ. Өвгн бүшмүдэн тээлэд ор-
 кчкна, махн болна. Өвгн махан авхар седнэ, хоосн дал болна.
 Эвгн келнэ: «Махнти махим идчкж. Хоосн дал, махн уга»,
 - гинэ. Эмгн келсн үгдэн күрнэ, махан цугинь өгнэ, өвгн ма-
 хан идэд унтна. Сө босад, хуцан алад, цусинь хөөдин амнд
 түркэд, аминь улалнад, наадк махинь кеер авч одад хайч-
 кна. Ирэд, сөөни өрэллэ бүшмүдэн шуулад, наадна кечкэд,
 унтна. Өрүн босхла, бүшмүд уга. Өвгн бүшмүдэн хээжхэд,
 нааднаас олж авна. «Күүкдти бүшмүдм шуулад, нааднаас
 кечкж», - гинэ. «Яһж күүкд шуулад, наадна кесм», - гиһэд
 эмгн алн болна. Келсн үгдэн күрэд, эмгн нурви күүкэн өгх
 болна. Өвгн нарад, хуцан бэрхэр седнэ, хуцн уга болна.
 Хэлэхлэ, хөөдин аминь цугтан улан. «Эн хөөдин аминь хэлэтн,
 эднти хуцим идж оркж», - гиж өвгн эмгиг дуудад келнэ.
 «Хуцим идхлэ, хөөдэн өгх боллат», - гиһэд өвгн хөд авх бол-
 на. Өвгн нурви күүкиг дахулад, хөөдэн тууһад хэрж ирнэ.
 Амрад жирхэд бээжэсн цагт, ууһн күүкни экэн одад хэлэхэд
 ирх зөв сурна. Кеедэ зөв өгнэ. Күүкни экдэн ирнэ, хоюрн
 күүнднэ. «Чи одад, экмдн гэмтэ бээнэ ги», - гиж экнэ келнэ.
 Күүкни ирэд, өвгнд келнэ: «Мана эк гэмтэ бээнэ, негмдн оч
 хэлэх зөвтэ», - гинэ. Өвгн: «Нэ, тер экэн одад авад ирти», -

гинэ. Күүкд одад, экэн авч ирэд, хамдан бээнэ. Эмгн нурви
 күүкнэдэн эцктэ болад, хөөхэн хэрүлх өвгтэ болад, амрад
 жирхэд бээнэ.

Күн бек

Кезэнхэ нег эмгн өвгн хойр бээж. Нег хөөхэн алад,
 делүүхэр дееж бэрэд, деежинь хурадг күүкд уга болад хонж.
 Өрүнднь босад йовж йовтл, делүн мөснэд наалдж оч.

- Делүн, чи юнгад мөснэд наалдвч?
- Мөсн бек, - гинэ.
- Мөсн, мөсн, бөквчи?- гиж сурна
- Бек,- гинэ.
- Нарнд юнгад хээлдвч? - гиж сурна.
- Нарн бек, - гинэ.
- Нарн, та бөквт?- гиж сурна.
- Бек, - гинэ.
- Уулд юнгад торнат?
- Уул бек.
- Уул, уул та бөквт? - гиж сурна.
- Бек, - гинэ.
- Күүнд юнгад малтулнат? - гиж сурна.
- Күн бек, - гинэ.
- Күүнэс даву бек уга болна.

Ховдг седкл

Кезэнэ Килһсн хол, Шарлжн шилв, Өндгн толна,
 Делүн дөрви хамцж, ах-ду болцхаж. Эдн хө ална. Килһсн
 хоолнь асхар гүзэ авч нарад, гүзэнд наалдсан өөк иджэхэд,
 хахад үкж одна. Килһсн хоолыг үкхлэ, Шарлжн шилвн
 махн икэр күртх гиһэд байрлад һэрэдхлэрн, шилвэн хуһлад
 үкж одна. Махн Делүн мадн хойрхна болв гиһэд, Өндгн

толһа байрлад тогъхларн, тотхд толһаһарн цокад, үкж одна. Бүкл хөөнэ махн мини болв гиһәд, Делүн байрлад, дегдрәд гүүж йовад, мөснәд наалдад көрч одна. Ховдг седкл му: теднәс кеннь чигн мах идсн уга.

Хулһи Марл хойр

Нег өрүн Хулһи Марл хойр харһж. Өрүни нарна герлиг түрүлж кен үзхин тускар зүткілдж.

- Би үзхүв, - гиж Марл келнә. - Мини көлм ут, нүдм ик. Чини көл болхла, ахрхн, нүднчн бичкн. Һазрар мөлкж йовх бичкәхн Хулһи һарчах нарна герлиг түрүлж яһж үзхмч? - гинә.

- Ут көлтә болдг - сән, ик нүдтә болдг - бас сән, болв тер бийн һарчах нарна герлиг би түрүлж үзхүв, - гиж Хулһи хәрү өгнә.

Тегәд тедн нарн һархиг күләһәд сууна. Марл нүдән бүлтәлһәд, дорд үзгүр хәләһәд бәенә. Хулһи болхла, деед үзгүр хәләһәд сууна.

- Арх уга бичкн Хулһи нарн альдас һардгинь чигн медхш, - гиж Марл санчкад инәнә.

Нарна түрүн герл урна модна орад тусж алтрж падрана. Терүг үзхәр Хулһи деед үзгүр хәләһәд суусн бәәж.

- Нарна түрүн герл! Би түрүлж үзүв! - гиж хулһи хәәкрәд, тогляд одна.

Марл хулһиңа байрта дууг соңчкад, эргәд хәләхләрн, модна ора деер түсчах нарна түрүн герлиг үзнә. Хулһи терүнәс олмһа-ухата бәенснәд хордхларн, Марл Хулһиң ишкәд алхар седнә. Болв Хулһи шурд гиһәд гүүхәд, нүкнүр орчкад, оцл ик боли караг Марлиг наад бәрәд инәнә.

Тер цагас нааран Хулһи Марл хойр өшәтнр болж.

Чал ирв

Кезәнә нег туула модна темс түүхәд идҗәж. Модна йозурт усн зогсн санж. Генткн модна темсн деерәс уснәд “чал” гиһәд юмн унж. “Хәлә, чал ирв”, - гиһәд туула түүнәс әәхәд гүүнә. Гүүж йовхлань, хаалһдн кесг туула харһна.

- Чи, туула, юунас әәхәд гүүвч? - гиж тедн сурна.
- Чал ирв, - гинә.

Тедн бас цуһар һарад гүүнә. Гүүж йовхлань, барс, етг, арслы, зан харһна.

- Тадн яһад гүүж йовнат? - гиж тедн сурна.
- Чал ирв, - гиж туула келнә.
- Цуһар һарад гүүлднә. “Йир эднә чал гидгн ямаран гилтә болхв?” - гиж гүүж йовсн арслы санна.
- Аль, наар, зогслта, - гиһәд эн тедниг зогсана.
- Тер чал ирәд, танд ю кель? - гив.
- Чал ирж манд юм келсн уга, зуг “чал” гиһәд ирв, - гинә.

- Тер чалтн альд бәәнә, хәләхм, - гиж арслы келнә.
- Чал үүнд өөрхн бәәнә, - гиж туула хәрү өгнә.
- Нә, нааран йовтн, тер чалитн одж хәләхмн, - гив.
- Модн деерәс темсн “чал” гиһәд, унад ирв.
- Чалтн минь энв? - гиж арслы сурв.
- Э, эн, - гив.
- Тиигхлә, иим юмнас әәдв! - гиһәд, цугтаһинь төвкнүлж хәрүлв.

Онг уга туула ю чигн медл уга гүүв, болһамжта арслы оныһж медв.

Ухата ухан уга хойрин йовдл иим болдг.

Шар богшада

Кезәнә бәәж, шарлжн деер суудг шар богшада бәәж. Ииртмж мини гиһәд, чашкурдад санамр суусн богшадаг генткн шарлжн хатхна, бийән дөөглжәнә гиһәд богшада

доран өсрөнэд, уурнь күрэд, нег мөслэд, шарлжиг уга кех итклтэ нөкд хээнэ.

- Чамаг, чамаг! Үзүричн хазх яманд оч келнэв.

- Яман, яман, тенд нег хазх зөвтэ юмн бээнэ.

- Яһлав, яһлав, түнгичн оч хазх биш, ишксэн асрж яджанав.

- Чамаг, чамаг! Ишксичн идх чонд оч келнэв.

- Чон, чон, тенд нег идх зөвтэ юмн бээнэ, оч ид.

- Яахв, яахв, түнгичн оч идх биш, кичгүдэн асрж яджанав.

- Чамаг, чамаг! Кичгүдичн алх адучинр оч келнэв.

- Адучинр, адучинр, шулудти, мөрдин амһаинь бичэ һархтн, мөрдэн ташмгдж өгтн, тенд нег алх зөвтэ юмн бээнэ, оч алтн.

- Ях, ях! Хаана хату йоснас хальтрж, хамаран одхвидн, хар үстэ толнасан хама йовж бултулхвидн, түнгичн оч алх биш, адуһан геечкэд, хаанасн өөһэд үкчэнэвидн.

- Чамаг, чамаг! Энти нанд көтлвр болв, тадниг цокх хаанд оч келнэв.

- Хан, хан! Бурхн герч, тана зэрлгэр болг, тенд нег гүвдх юмн бээнэ, оч гүвдтн.

- Тенгр, һазр, усн - мини булг! Түнгичн оч гүвдх биш, эрмгэн дааж яджанав.

- Чамаг, чамаг! Эрмгичн шимх хулһнд оч келнэв.

- Хулһн, хулһн! Тенд нег шимх зөвтэ юмн бээнэ.

- һазр - мини гер! Түнгичн оч шимх биш, кичгүдэн асрж яджанав.

- Чамаг, чамаг! Кичгүдичн алх күүкдт оч келнэв.

- Күүкд, күүкд, тенд нег алх зөвтэ юмн бээнэ.

- Нарта орчлц дүркртхэ! Түнгичн оч алх биш, туһлумудан эклэнь нийлүлчкэд, экирэсн өөһэд, шуурха һазрт орхар үкчэнэвидн.

- Экнр, экнр, тенд нег закрх юмн бээнэ.

- Көк тенгсин усн аршан болг, көк теегин урһмл хот

болг! Тедничн оч закрх биш, ноосан зулж яджанав.

- Чамаг, чамаг! Тиигхлэ, бийэн саглтн, нооситн тарах хү салькнд оч келнэв, мини сүл эрсм эн.

- Хү салькн, хү салькн! Тенд нег тараһад, таран-тэмк кех юмн бээнэ.

Хү салькн богшадад келжэнэ:

- Урднь киитэ юмн эрж сурдго билэ, би эврэн дуарн көдлдг билэв.

Хү салькн ээмшигтэ догшарн көдлэд, экнрин ноосинь тараһад, ирс-тирс кеһэд, үүлилэ хутхулад авад йовв. Экнрнь күүкдэн цокад, күүкднү хулһна кичгүд алад, хулһн хаана эрмгинь шимэд, хан адучинран гүвдэд, адучинрн чонын кичгүдиг алад, чон ямана ишкс идэд, яман шар богшада хатхсн шарлж иднэ. Шар богшада тиигж зөвэн авна.

Тегтхэ өвгн

Кезэнэ нег цагла Тегтхэ өвгн темэн гүзэн хавтхта бээж. Тер өвгн тек-түк гиһэд йовж йовад, тем олж авад, темэн гүзэн хавтхдан дүрчкв. Дэкэд тек-түк гиһэд йовж йовад, һурвлһин һурви цаһан өндг олж авв. Бас темэн гүзэн хавтхдан дүрчкнэ. Дэкэд тек-түк гиһэд йовж йовад, мона олж авв. Түүгэн өвртэй дүрчкв. Дэкэд тек-түк гиһэд йовж йовад, тогль шаавр олж авв. Дэкэд гүүнэ земсг олж авв.

Тиигэд Тегтхэ өвгн тек-түк гиһэд йовж йовхлань, нег хар гер үзгдв. Тер герүр күрч ирв. Герт күн уга бээж, һурвлһин һурви цаһан өндгнэс негинь һалд булв, хойринь күрдднү тэвв. Чигэнэсн цаадтлан ууһад, терүнднү монаан хайчкна. Дер deerнь темнэн хатхна. Үүднди гүүнэ земсгэн делгчкв. Үүдн deerнь тогль бултулв. Тер геринь эзнь көгшин эмгн бээж. Тер эмгн түлэнд одсн бээж. Чигэнднү мона пист гив.

- Дэрк! – гиһэд хээкрэд, орн deerэн суухла, темн эмгиг хатхад оркв.

- Дэрк! Ээж! – гиһәд, налан уудлв.

Нурвленин нурви цаһан өндгн хәһрад, эмгнә нүдинь сохлад оркв.

Хәэрхн, - гиһәд, күрдән секв. Нурвленин хойр цаһан өндгн хәһрад, дәкәд нег нүдинь сохлчкв. Нарад гүүхләрн, гүүнә земсгт бүдрәд унв. Босхлань, тогль шаавр толһаһарнь цокад алчкв. Тегтхә өвгн инәж-инәж, һолһань хәһрад үкв.

Асхар гүүдг көк чон

Асхар гүүдг көк чон бәәж.

А-уу, а-уу гиһәд уульдг бәәж.

Асхн болһн өлркәд,

Ардк төегәр гүүһәд,

А-уу, а-уу гиһәд уульн йовж,

Хот хәәдг бәәж.

Тиигәд,

Гүүһә, гүүһә йовж,

Гүн салан экнд,

Көк хар балуд бәәснәд

Көвәдни күрәд ирж.

Тенди,

Шар дааһн унж одн,

Балуд дотр кевтж.

Тер

Шар дааһиг үдж окн,

Чонын

Амн аңс гиһәд,

Келни билдс гиһәд,

Шүдни таш гиһәд,

Чикни шуугад,

Нүднәсн нульмсн асхрад,

Геснә хүүгән олж.

Теду дүңгә икәр өлркен бәәж.

Тер кевтән

Асхар гүүдг көк чон

Адңс гиһәд хәәкрж:

«Шар дааһн, шар дааһн,

Би чамаг иднәв», - гинә.

Шар дааһнъ хәру өгч:

-Идхд, идг, бولв

Балудасм татж ав, - гиж.

Асхар гүүдг көк чон,

Аһу ик чидлән һарһаһад,

Ардаснь һәрәдәд,

Атхр сүүләсн шүүрж авад,

Балудаснь сөң цокж авад,

Бат назр deer тәвәд окж.

Тиигж окад келж:

“Шар дааһн, шар дааһн

Ода чамаг иднәв”, - гиж.

Шар дааһнъ хәру келж:

“Идхд, идг, болв

Балуһим арчж ав”, - гиж.

Барвһр ик чон

Билдһр ик келән һарһаһад,

Бал!! шовхрад, доланаад

Арчад авад окж.

Тиигж окад келж:

“Шар дааһн, шар дааһн,

Ода би чамаг иднәв”, - гиж.

Шар дааһнъ хәру келж:

“Идхд, ид, болв дөрви турундум

Монһл бич” - гиж.

Асхар гүүдг көк чон

Адңс гиһәд суунад,

Өмни хойр турундын,

Монһл бичәд окж.

Тиигж окад,
Ардк хойр турунднь эклэд бичж.
Шар даанн сурж:
Мини турудт бичж.
Монһл дуусж бээнэ юч? - гиж.
Асхар гүүдг көк чон келж:
“Дуусад угав, дуусад угав,
Удл уга дуусн гижэнэв”, - гиһэд
Асхар гүүдг көк чон
Адһс гиһэд торлзулад,
Ардк хойр туруүнччин,
Авр моңл иигж окж.
Тиигж окад,
- Ода дуусж окв би, - гиһэд
Келэд, хооран зааград сууһад окж.
Шар даанн
Ишт гиһэд ардан ишклэд,
Чонын толнаар мокад,
Кийскэж окад, довтлад
Йовж одж.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Абакарова Ф.З. Дагестанский фольклор в трудовом воспитании детей. Махачкала, 1989. 178 с.
- Алексеева П.Э. Женщина – мать и ее роль в калмыцкой семье // Теегин герл М., 2002, № 6. С. 7 -13.
- Аникин В.П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. М., 1957, 220 с.
- Алтаргана. Сборник бурятской народной поэзии. Сост. и пер. Б. Дугарова, 1998, 285 с.
- Белоусов А.Ф., Головин В.В., Кулешов Е.В., Лурье М.Л. Детский фольклор: итоги и перспективы изучения // Первый Всероссийский Конгресс фольклористов. Сборник докладов. Т.1. М., 2005. С. 215 -244.
- Бергман Б. Воспитание детей у калмыков // Теегин герл. 1991. № 3. С. 118 -119.
- Бардаханова С.С. Бурятские сказки о животных. Улан – Удэ, 1974. 170 с.
- Борджанова Т.Г. Калмыцкие заклинательные песни // Полевые исследования Института этнографии. Сухуми, 1989. С. 82-84.
- Борджанова Т.Г. Детский фольклор калмыков // Вестник БГУ. Филология, сер.6. Вып 10. Улан-Удэ, 2006. С. 227-237.
- Борджанова Т.Г. Колыбельная песня калмыков // XI Конгресс монголоведов. Улан-Батор. 2006 год. 8 -12 августа. М., 2006. С. 236-237.
- Борджанова Т.Г., Бурыкин А.А. Калмыцкие стихотворения-приметы «шинж» и их параллели в фольклоре народов Сибири // Филологический сборник. Памяти В.Ц.Найдакова. Улан-Удэ, 1998. С. 82-88.
- Борджанова Т.Г. Магическая поэзия калмыков. Элиста, 1999. 183 с.
- Бурыкин А.А. Детский фольклор эвенов // Мир детства

в традиционной культуре народов СССР. Ч.II. Л., 1991. С. 103-111.

Борджанова Т.Г. Этиологические сказки калмыков // Шамбала. 1990. № 1-2. С. 120-123.

Бурыкин А.А. Малые жанры эвенского фольклора. СПб., 2001. 275 с.

Викторова Л.Л. Система социализации детей и подростков у монголов, пути и причины трансформации ее элементов // Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Восточной и Юго-Восточной Азии. М., 1983. С. 51 -72.

Калмыцкие трехстишия. Перевод, вступ. статья, сост. Т.Г. Борджановой. Элиста, 2002. 59 с.

Кустова Ю.Г. Ребенок и детство в традиционной культуре хакасов. СПб., 2000. 159 с.

Мельников М.Н. Русский детский фольклор Сибири. Москва, 1987. 156 с.

Омакаева Э. У. Магия и астрология в калмыцких обычаях и обрядах, связанных с рождением ребенка и первым годом его жизни // Altaica-2. М., 1998. С. 110-111.

Сandalовый ларец. Калмыцкие народные сказки. Сост., перевод, вступ. ст. Т.Г. Басанговой. Элиста, 2002. 220 с.

Цацлын дееж (Зүнхарын хальмгудын йөрэл, магталмуд болн хүрмин юсн). Барт белдснь Н. Содмон. Элст, 1997. 165 с.

Эрендженов К. Золотой родник. Элиста, 1990. 78 с.

СОДЕРЖАНИЕ

ЖАНРОВЫЙ СОСТАВ ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА КАЛМЫКОВ.....	3
ТООЛДГУД.....	17
ҮГ.....	21
ТҮРГЭР КЕЛДГ ҮГМУД.....	22
ДАРЖНГУД.....	24
СААТУЛЫНА ДУД.....	24
ШИНЖС.....	29
ЙӨРӨЛМУД.....	32
МАГТАЛМУД.....	34
ТЭЭЛВРТЭ ТУУЛЬС.....	35
ОРЧЛНГИН ҮҮРВН.....	39
ҮЛГҮРМУД.....	40
ШАВАШМУД.....	41
НААДЛАД КЕЛДГ ҮГ.....	44
БИЧКДҮДИН НААДДЫН ШҮЛГҮД.....	45
БИЧКДҮДИН АМН ҮГИН ШҮЛГҮД.....	47
ТЭРНИ ДУД.....	49
ЙОР.....	50
ТУУЛЬС.....	52
БИБЛИОГРАФИЯ.....	69

Научное издание

БАСАНГОВА Тамара Горяевна

ДЕТСКИЙ ФОЛЬКЛОР КАЛМЫКОВ

Элиста, 2009

Технический редактор Мучеряев О.Ш.

Компьютерная верстка и подготовка
оригинал-макета – Мучеряев О.Ш.

Корректор Болдырева И.М.

Подписано в печать 14.08.2009 г. Формат 60x84/16. Бумага тип № 1.

Печать офсетная. Усл. п. л. 4,3. Тираж 300

Калмыцкий институт гуманитарных исследований РАН
358000 г. Элиста, ул. Илишкина, 8.